

Medial occidentalism – filmer med omvända perspektiv

Aurora Tellenbach, timplärare i filmvetenskap

När filmen *Kurtlar Vadisi Irak/Valley of the wolves Iraq* (Serdar Akar, Turkiet 2006) gick upp på biograferna innebar detta en återkomst för den turkiska spelfilmen, som länge hade fört en tynande tillvaro i skuggan av olika TV-serier. Denna actionfilm slog alla publikrekord i Turkiet och blev också mycket populär i Tyskland, framför allt hos den turkiska befolkningen, som för en gångs skull fick se turkiska hjältar och amerikanska skurkar och inte vice versa.

Filmen utspelar sig under det nu pågående kriget i Irak. Den spelar starkt på nationella känslor och religionens betydelse för de olika parterna, och använder sig av kända politiska händelser som förmedlats av media. Filmen inleds med att de allierade amerikanerna och turkarna hotar varandra med vapen, en konflikt som upplöses först då turkarna tvingas ge sig och under förnedrande former tas in för förhör hos amerikanerna.

Den turkiske hjälten Polat Alemdar anländer till Irak tillsammans med två av sina medarbetare och de presenteras alla tre redan från början som tuffa, coola och hårdföra killar – sådana som inte ens fläckar ner kostymen när de mördar några lömska irakier vid en falsk vägspärr. De är utsända av sin regering på ett inofficiellt uppdrag att hämnas förnedringen och eliminera den amerikanske officeren Sam Marshall, som på ett mycket brutalt sätt leder sina trupper. Marshall tror sig ha fått i uppdrag av Gud att återupprätta Kristi kungarike i Babylon och skyr inga medel för att nå sitt mål. Han utsätter den irakiska befolkningen för hänsynslös tortyr, tvingar den att fly sina hem, och söndrar och härskar så att irakierna aldrig ska kunna enas och skapa ett demokratiskt Irak. Dessutom utnyttjar han och hans trupper sina fångar som donatorer och exporterar organ till utlandet, bland annat till Israel.

Trots att *Kurtlar Vadisi Irak* har nått stora framgångar på hemmaplan, har den fått ett helt annat bemötande i USA, där man är kritisk till hur amerikanerna framställs. Filmen är ett exempel på en ny trend inom den icke-västerländska filmen, där "Den andre" inte längre är en ociviliserad afrikan, arab eller turk, utan en självgod och okunnig vit västerlänning. Genom sin användning av detta omvända perspektiv är *Kurtlar Vadisi Irak* ett exempel på *medial occidentalism*.

Föreställningar om "Den andre"

Orientalismen har sin motpol i *occidentalismen*. Medan *orientalismen* kännetecknas av idéer och föreställningar om "Den andre" i den så kallade Orienten, kännetecknas *occidentalism* istället av idéer och föreställningar om västvärlden. Begreppet *orientalism* myntades av den palestinsk-amerikanske litteraturprofessorn Edward Said och har sedan kommit att användas av forskare inom skilda områden. Däremot är begreppet *occidentalism* mindre känt i Sverige.

Istället för att, som i filmer med orientalistiska perspektiv, låta "Den andre" personifieras av svarta, asiater eller araber som skildras som onda och ociviliserade, framställs "Den andre" i filmer med occidentala perspektiv, som rika västerlänningar som begår onda och själviska handlingar.

Till en början inspirerades tänkare i den så kallade Orienten av de tankar som det orientalistiska perspektivet innebar, och som därför förkastade den muslimska Orienten i hopp om att kunna skapa ett mer modernt Orienten efter västerländsk modell. I en senare fas återupprättades dessa ideal och idétraditioner samtidigt som västerlandet framställdes som en negativ motbild. Både *orientalismen* och *occidentalismen* projicerar de värsta egenskaperna på "Den andre", som framställs som annorlunda och därför ska hållas på avstånd. Medan *orientalismen* skapades för att berättiga västvärldens kolonialism, skapades *occidentalismen* som ett motstånd till väst.

Ingen av dessa -ismer är dock renodlad. Samtidigt som *occidentalismen* utvecklades fanns västvärldens och alla dess framsteg med avseende på reformer och teknisk utveckling kvar som en förebild. Redan under *kolonialismen* organiserades olika rörelser med ambitionen att utveckla och modernisera de egna samhällena i den så kallade Orienten, för att förbättra kommunikationsmöjligheterna, ge fler människor utbildning och införa politiska och sociala reformer efter ett västerländskt mönster.

Enligt Mohammad Fazelhashemi vid Umeå universitet har en mer negativ inställning till västvärlden blivit synlig i den så kallade Orienten under senare delen av 1900-talet. Inställningen hör, menar han, samman med militära konfrontationer och vissa västerländska staters politiska och ekonomiska dominans över delar av den muslimska världen. Det har också förts fram allt fler protester mot den västerländska kulturdominansen och det finns en mer eller mindre uttalad strävan i de olika länderna att ge mer plats för en muslimsk kulturell, historisk och religiös identitet.

En del av kulturdominansen beror av Hollywoods framgångsrika försäljning och marknadsföring av sina produktioner utomlands, vilken ibland har varit så framgångsrik att den i utlandet har slagit ut den inhemska filmproduktionen och helt tagit över utbudet på biograferna. Det betyder att publiken världen över är välbekant med de amerikanska filmgenrerna och med hjälte- och skurkrollerna, men det betyder också att man vet hur amerikaner vill framstå, nämligen som demokratins och frihetens försvarare.

Hollywood är förmodligen också en av de största förmedlarna av kristendomen, vilket förstärks av politiska uttalanden av till exempel president George Bush Jr, som i media ofta för fram kristendomen som ett mål och medel för den amerikanska utrikespolitiken. En del av förklaringen till att *Kurtlar Vadisi Irak* har blivit så populär, är troligen att den använder sig av det amerikanska filmspråket, som är välkänt för publiken, men vänder på de stereotypa rollerna. Samtidigt för den också fram ett annat religiöst budskap än det gängse, ett budskap där islam står för det goda, fred och medmänsklighet, medan kristendomen framställs som egoistisk.

Abu Ghraib, en källa till inspiration

Nyligen kom också en egyptiskt komedi *Ma'lish ihna bnitbahdil* (Sharif Mandur, 2005, i fortsättningen kallad *Ma'lish ihna*), som kan översättas till 'Skit samma, vi blir misshandlade ändå'.

Filmen skildrar hur antihjälten och kaféägaren, El Armooty, klarar sig igenom ett antal besvärliga situationer, trots att han är klantig och lite sniken. Hans kafé besöks av ett amerikanskt par som protesterar mot den hutlösa summan han begär av dem för en enkel kopp te. Det amerikanske mannen, John Adams, talar arabiska, men diskussionen mellan honom och El Armooty avbryts av en extra nyhetssändning på TV där de visar bilder från attacken mot World Trade Center i New York 2001.

Både *Kurtlar Vadisi Irak* och *Ma'lish ihna* använder sig av aktuella händelser och ställer dessa i relation till det pågående kriget i Irak och president Bushs och den amerikanska administrationens krig mot terrorismen. *Ma'lish ihna* visar autentiska nyhetsbilder på ett av planen som flyger in i ett av tornen i New York. Båda filmerna har iscensatt fotografierna från Abu Ghraib-fängelset i Irak och levandegör hur de amerikanska soldaterna utövar tortyr mot irakiska fångar genom duschningar med vattenkanoner och hur de tvingar fångarna att ligga nakna i högar på cementgolvet medan en aggressiv schäferhund skäller. Även Lyndie England, som senare dömdes för sina handlingar, gestaltas i filmerna. I *Kurtlar Vadisi Irak* är hon brutal, medan hon i *Ma'lish ihna* snarare framställs som en utmanande vamp – ett hot mot de manliga fångarnas heder. I *Kurtlar Vadisi Irak* görs det dessutom till en poäng att det är de amerikanska soldaterna själva som tar bilderna på den tortyr som de utsätter de irakiska fångarna för.

Skifte av repliker

I Hollywood får hjälten ofta möjligheten att i slutet av filmen föra fram en monolog där demokrati och frihet, liksom det kristna budskapet, hyllas. President Bush höll för ett par år sedan ett tal till nationen där han använde ordet *frihet* så ofta att det blev ett ämne för många skämt. I *Kurtlar Vadisi Irak* och *Ma'lish ihna* fångas dessa ord upp och sätts in i ett lite anorlunda sammanhang.

När Sam Marshall i *Kurtlar Vadisi Irak* vänder sig i bön till sin gud, hoppas han på vägledning för att kunna förverkliga Kristi kungarike i området för det bibliska Babylon, det vill säga Irak. Han är villig att gå över lik för att göra Gud till viljes. I hans böner finns ordet *frihet* ofta med, men det innefattar inte alla människor utan bara dem som tillhör hans tro och föreställningar om paradiset.

Sam Marshalls religiösa motsats finner vi i shejken i den kurdiska byn där en del av händelserna utspelar sig. Shejken står för en mer humanistisk syn, av den typ som Koranen och profeten Muhammad förespråkar. Han vänder sig mot dem som vill använda våld för att föra fram ett islamiskt budskap eller protestera mot amerikanarnas sätt att behandla dem. Shejkens slutmonolog kommer då några unga män håller på att spela in en video, där de hotar att hugga huvudet av en amerikansk journalist som de har tagit till fånga. Shejken visar här hur lätt det är att bli som ”Den

andre”, det vill säga som de onda amerikanerna. Han löser situationen genom sina ord om humanism istället för med våld och framhåller att islam är en god och medmänsklig religion.

I *Malish ihna* har El Armooty skickat iväg sin son till Irak för att slåss för irakiernas frihet, men han måste sedan själv resa till Bagdad för att försöka befria sonen från fängelse. Samtidigt invaderar USA Irak och El Armooty flyr genom att hoppa ner i en brunn, som visar sig vara ingången till Saddam Husseins underjordiska gömställe. Saddam Hussein skickar ut honom med ett vapen för att försvara honom och Irak mot de amerikanska soldaterna, men El Armooty tvingas att ge sig.

El Armooty övertalas av president Bush att ta på sig skulden för alla terordåd som skett i samband med konflikten med Irak, och går med på att spela in ett erkännande på film. När Bush sedan håller en presskonferens där hans ord om frihet och demokrati återkommer, erkänner El Armooty att filmen är en konstruktion. Bush får svårt att försvara sina vackra ord om demokrati och El Armooty tar chansen att tala till den amerikanska pressen. I sitt tal till pressen säger El Armooty att de aldrig kommer att göra det som amerikanerna vill, det vill säga: den panarabiska gemenskapen gör att de aldrig kommer att svika andra araber, i det här fallet irakierna. För detta tal skickas han till Abu Ghraib-fängelset.

Motbilder och spegelbilder

Inga motpoler är varandras exakta motsatser, utan innehåller varianter och är till och med ibland spegelbilder av det egna. Turkiet har i århundraden framställts som västvärldens fiende, turkarna som ociviliserade och islam har bland annat använts som ett argument till varför Turkiet inte ska få medlemskap i EU. På sätt och vis är *Kurtlar Vadisi Irak* en hämnd för denna nidbild. I filmen framställer de sig själva som överlägsna västerlänningarna, i det här fallet amerikanerna, och de vill visa att de, oavsett religion eller etnisk tillhörighet, står på mänsklighetens sida.

De självgoda och profeterande amerikanerna som vill införa sin form av demokrati på andra ställen i världen och som tror att deras livsstil är överlägsen andras, genomskådas av publiken till *Malish ihna*, även om El Armooty själv behöver lång tid på sig för att förstå.

Malish ihna har en mer ambivalent inställning till amerikanernas bidrag till begrepp som *demokrati* och *frihet* och det är i slutändan turisten John

Adams, som visar sig vara en av vakterna i Abu Ghraib-fängelset, som hjälper El Armooty att fly.

Till viss del återupprättar dessa filmer den egna nationella stoltheten samtidigt som de driver med amerikanernas syn på sig själva som de bästa förebilderna – trots att även de bryter mot de mänskliga rättigheterna. De har dessutom själva bidragit med bilder som har spridits i media om hur de begår dessa brott, vilket framför allt används i *Kurtlar Vadisi Irak*. Turkarna kan alltså inte anklagas för att ha hittat på skildringarna av den amerikanska tortyren i Irak, eftersom filmen bygger på kända fakta. Detta har också gjort det lättare för dem att framställa sina turkiska hjältar som representanter för det goda.

Genom att använda sig av de stereotypa bilder som finns inom filmen, men låta de traditionellt onda och goda byta plats med varandra, kan man öppna för en diskussion om hur komplexa identiteter kan vara. Eller, som i *Kurtlar Vadisi Irak* och *Mâlish ihna*, driva med dem och skapa ett avstånd som gör att det egna framstår som bättre och mer medmänskligt. Det vill säga, det occidentala perspektivet blir här en spegelbild av det orientala. De onda och goda har visserligen bytt roller – men i praktiken har inget förändrats.